

Nr 604

Av herr Hedlund m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 148, angående statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

Departementschefen anför i propositionen nr 148 angående målsättningen för jordbrukets yttre rationalisering bl. a.:

För egen del ansluter jag mig till uppfattningen att staten bör medverka i strävandena att underlätta och främja den pågående utvecklingen mot större brukningsenheter. Självfallet bör statens medverkan liksom hittills ske under behörigt hänsynstagande till de skilda orternas naturliga produktionsförutsättningar och andra lokala förhållanden. Den välkända omständigheten, att ett stort antal brukare under de närmaste åren av åldersskäl kommer att frånträda sin gård och inte kan påräkna att få efterträdare, är givetvis ägnad att driva på den naturliga rationaliseringsprocessen. Det är av vikt att rationaliseringsorganens möjligheter att därvid leda utvecklingen i önskvärd riktning inte kringskäres genom snäva författningsbestämmelser.

Enligt rationaliseringskungörelsen skall lantbruksstyrelsens och lantbruksnämndernas verksamhet för jordbrukets yttre rationalisering ha till uppgift att, där dylik rationalisering erfordras för att skapa tillfredsställande försörjningsmöjligheter, underlätta bildandet av till storlek och ägoanordning ändamålsenliga brukningsenheter genom sammanslagning eller komplettering med jordbruksjord eller skogsmark ävensom att i övrigt främja yttre rationalisering av brukningsenheter som inte är lämpade för sitt ändamål. Denna grundläggande bestämmelse bör alltjämt äga giltighet. Emellertid föreskrives vidare, att styrelsen och nämnderna för att tillgodose nämnda syfte skall verka för att härkraftiga brukningsenheter bildas ävensom främja förbättrad ägoanordning på brukningsenheter, som ej är större än att de huvudsakligen kan skötas av brukaren och hans familj utan anlitan av främmande arbetskraft. Den målsättning, som här kommer till uttryck, kan inte längre anses tidsenlig. *Myndigheterna bör i stället åläggas att verka för att sådana brukningsenheter bildas, som normalt kan skötas av två män utan anlitan av arbetskraft utanför deras familjer och tillika kan bereda samma arbetsinkomst som erbjudes inom jämförbara näringsgrenar.* Det bör vidare åligga myndigheterna att främja förbättrad ägoanordning på brukningsenheter som ej är större än nu sagts. Ett jordbruk av denna beskaffenhet torde, under förutsättning av god brukningsintensitet, sedvanlig växtodling, tillfredsställande mekanisering samt blandad mjölk- och köttproduktion, i allmänhet tillhöra storleksgruppen med 24—45 ha åker. Det är givet, att den för visst jordbruk erforderliga arealen ofta nog inte kan uppnås i ett sammanhang utan att rationaliseringen får ske i etapper.

Denna målsättning för den yttre rationaliseringen skapar svårbedömbara konsekvenser för den landsbygd som beröres. Denna fråga har nu icke varit föremål för någon utredning. Departementschefen hänvisar till den överenskommelse, som träffats mellan jordbruksnämnden och jordbrukets förhandlingsdelegation, varvid en ny arealgräns för den allmänna prisavvägningen aktualiserats. Vid jordbruksuppgörelsen har emellertid icke ifrågasatts någon sådan ändring i den yttre rationaliseringens målsättning. Redan nuvarande bestämmelser tillåter att myndigheterna medverkar till bildande av brukningsenheter av den storlek som departementschefen förordar. Enligt vår mening bör myndigheterna icke särskilt åläggas att verka för en sådan storleksrationalisering.

Det kan invändas, att propositionen främst avser den inre rationaliseringen, men då departementschefen ansett det passande att i denna proposition infoga också förslag om skogskompletteringen, som är ett angeläget ärende inom den yttre rationaliseringen, hade det varit befogat att också i övrigt grundligare diskutera detta rationaliseringsavsnitt. Ett bedömande av ett stöd åt den framtida, inre rationaliseringen måste med nödvändighet ske i belysning av det stöd som jämsides därmed beredes den yttre rationaliseringen, vilken är den grund varpå åtgärder inom och stöd till den inre rationaliseringen skall bygga. På grund därav anser vi det nödvändigt att en utredning om den inre rationaliseringen samordnas med en utförlig sådan om den yttre rationaliseringen, och vi föreslår att så sker med hänsyn till mångskiftande och omfattande konsekvenser för landsbygdskommunerna, som nu ifrågasatt målsättning för den yttre rationaliseringen kommer att få.

Det förtjänar framhållas, att i det betänkande, som avgavs av 1942 års jordbrukskommitté, förutsattes att bl. a. regionalplaneringar (typområdesundersökningar) med åtföljande individualplaneringar skulle komma till stånd. Detta har på grund av brister i medelstillgångar och personella resurser kunnat genomföras endast i starkt begränsad omfattning. Allt talar emellertid för att dylika planeringar, vari även andra länsorgan än lantbruksnämnderna måste engageras, på nytt aktualiseras inom den yttre rationaliseringens ram. Dels kan därigenom upplysningar vinnas om den långsiktiga utvecklingen inom den berörda regionen under trycket av den nu ifrågasatta rationaliseringsmålsättningen, och dels kan erfarenhet vinnas om vad slags modifiering av rationaliseringskraven som de enskilda bygdestrukturerna kräver.

Det måste förutsättas, att en utredning om den yttre rationaliseringen allvarligt undersöker de motiv som berättigar till att rationaliseringens målsättning varieras med hänsyn till skilda områdets jordbruksstruktur, kombination jordbruk och skogsbruk samt övriga omständigheter.

Det är uppenbart, att en ambitiöst genomförd långsiktig planering inom den yttre rationaliseringens ram kommer att ställa omfattande anspråk på samarbete mellan de länsorgan, vilka måste engageras i verksamheten. I proposi-

tionen har detta spörsmål berörts med hänsyn till de anspråk den inre rationaliseringen ställer i sammanhanget. De former för samarbete och förgrening av arbetsuppgifter mellan lantbruksnämnder, hushållningssällskap och skogsvårdsstyrelser m. fl., som i propositionen antydningssvis angives, tillgodoser icke de anspråk som härvidlag måste ställas. Det förefaller som om en grundlig utredning om dessa spörsmål också vore av behovet påkallad, och vi föreslår att så sker jämsides med den utredning om den yttre rationaliseringen, som måste anses nödvändig.

Som allmän förutsättning för erhållande av statsstöd framföres också förslag om att statlig ekonomisk medverkan till den inre rationaliseringen skall göras beroende av att investeringskalkyler enligt viss schablon skall upprättas i syfte att klarlägga rationaliseringsåtgärdens räntabilitet. Departementschefen förutsätter, att den personal, som tidigare i högre grad än framdeles sysslat med stenröjnings-, betesförbättrings- och nyodlingsärenden, skall friställas för upprättande av dylika investeringskalkyler. Även om vi framför allt är betänksamma beträffande förutsättningarna att inom dessa investeringskalkyler få fram tillförlitliga kalkyldata om räntabilitetsberäkningar på lång sikt, måste vi också framföra starka betänkligheter beträffande lantbruksinstruktörernas kompetens att utföra dessa mycket kvalificerade kalkyler. Uppenbar risk föreligger dessutom för att en stelbent och formalistisk tillämpning av bestämmelserna för den statliga stödgivningen till den inre rationaliseringen medför att ett med hänsyn till de lokala förhållandena berättigat stöd uteblir och att ökade svårigheter för redan hårt drabbade avfolkningsbygder i landet därmed uppstår.

Statsstödsberättigade åtgärder och formerna för det statliga stödet

Utredningens uppfattning att statsstöd i princip skall kunna utgå till alla slag av åtgärder, som bedöms medföra en inre rationalisering av den stödsökandes brukningsenhet, men att det vid tillämpningen av bestämmelserna bör beaktas, att alla åtgärder icke är lika angelägna, kan vi biträda. Det kan sålunda i nuvarande läge vara befogat att i vissa delar av landet tillämpas en restriktiv stödgivning till t. ex. nyodling, medan i stället en större andel av medlen bör fördelas till täckdikningsverksamhet och fasta anläggningar. Beträffande betesanläggning och stenröjning instämmer vi i de av utredningen anförda synpunkterna liksom i utredningens uppfattning att beslutanderätten beträffande ekonomiskt stöd till eventuell framdeles förekommande skogsodling på sämre åkerjord främst bör ligga hos lantbruksnämnderna. Vi anser vidare i likhet med utredningen att formerna för det statliga stödet till den inre rationaliseringen alltjämt bör vara lånegaranti och statsbidrag i form av avskrivningslån och direkt bidrag. Avdikningslånefonden bör likväl av skilda anledningar enligt vad utredningens majoritet föreslår bibehållas.

Bidragsgränser och statsbidragens storlek

Utredningen föreslår, att den nuvarande arealgränsen på högst 20 hektar skall slopas och ersättas med dels bestämmelsen att bidrag må kunna utgå till brukningsenheter av högst sådan storlek, att de normalt kan skötas av brukaren och en annan vuxen man och med tillfredsställande ekonomisk bärkraft, dels en förmögenhetsgräns och beaktande av brukarens genomsnittliga inkomster under de tre senaste åren.

Då det under föreliggande omständigheter enligt vår mening icke kan vara motiverat att sänka det statliga stödet till en önskvärd rationalisering bör gränsen för statsbidragens storlek bibehållas vid nuvarande 40 procent av kostnaderna där det tidigare uppgått till denna nivå.

Dessutom vill vi framhålla, att bidragsgivningen till inre rationaliseringsåtgärder i samband med yttre rationalisering bör göras så pass liberal och smidig att önskvärda åtgärder i detta avseende inte förhindras.

Likaså anser vi att bidrag till uppförande av ekonomibyggnader liksom hitills skall utgå med 25 procent av kostnaderna upp till 15 000 kronor och med 15 procent för överskjutande kostnader upp till 50 000 kronor med ett maximibelopp för bidrag till byggnadskostnader på 8 000 kronor.

Vad utredningen anför om att bidrag ej bör utgå, om de framräknade bidragsbeloppen blir alltför små för att anses kunna inrymma någon verklig stimulans, enligt utredningens förslag understigande 300 kronor, kan vi biträda. Det bör också vara ändamålsenligt med en överflyttning av lantmäteristyrelsens bidragsverksamhet i samband med åtgärder som är att hänföra till inre rationalisering till lantbruksstyrelsen.

I fråga om storleken av anslagen till jordbrukets inre rationalisering anser vi i enlighet med vad som tidigare hävdats att bidragsramen tills vidare bör vara densamma som tidigare eller tillsammans med avdikningsanslaget och anslaget Bidrag till utflyttnings-, väganläggnings- och odlingskostnader 17 225 000 kronor.

Skogskompletteringen

Skogskompletteringsfrågan har sedan länge varit föremål för livlig debatt. I vissa sammanhang har härunder gjorts gällande, att skogskompletteringen borde få en sådan omfattning, att den nuvarande befolkningsnumerären inom jordbruket kunde bibehållas. En dylik uppfattning är icke realistisk men torde ha bidragit till att på vissa håll framkalla motstånd mot skogskomplettering över huvud. Genom det material, som 1951 års jordbruksrationaliseringsutredning framlagt till belysning av frågan om behovet av och möjligheterna till skogskomplettering, torde förutsättningar ha skapats för en sakligare bedömning av problemet.

I enlighet med sina direktiv har utredningen haft att utgå från de år 1947 fastställda allmänna riktlinjerna för rationaliseringsverksamheten, vilka som ovan nämnts bl. a. innebär, att en förstärkning av ofullständiga jordbruk i skogsbygderna bör ske genom att jordbruken kompletteras med egen skog.

Även om den av lantbruksnämnderna hittills bedrivna verksamheten för komplettering av jordbruk varit relativt betydande, har den dock åtminstone till en början närmast haft försökskaraktär. Det är därför värdefullt, att en översyn av bestämmelserna har verkställts syftande till att undanröja de svårigheter som yppat sig och därmed att bättre främja rationaliseringsverksamheten.

Med hänsyn till det svenska jordbrukets nuvarande struktur är det ofrånkomligt, att rationaliseringsverksamheten enligt de uppdragna riktlinjerna kommer att ta åtskillig tid i anspråk. Grundläggande för densamma är att den skall ske på frivillighetens väg under medverkan av det allmänna, där så visar sig erforderligt.

Såvitt vi kan bedöma, torde en relativt omfattande bytesverksamhet bli erforderlig, därest en tillfredsställande lösning av rationaliseringsfrågan skall kunna åstadkommas. Det synes heller inte finnas anledning för någon skogsägarkategori att undandra sig en positiv medverkan i detta avseende. Tvärtom torde det ofta vara till betydande fördelar för alla parter att bytesverksamheten intensifieras. En positiv inställning härtill från domänverkets sida är särskilt betydelsefull med hänsyn till dess över hela landet spridda skogsinnehav.

Bytesverksamheten mellan olika skogsägare har hittills hämmats och försvårats bl. a. av beskattnings- och stämpelföreskrifter. Såvitt vi har oss bekant är i varje fall vissa avsnitt av dessa regler hänskjutna till utredning. Det är angeläget, att resultaten härav snarast framkommer. Även i övrigt synes det böra eftersträvas att få fram enkla och praktiska regler, som kan underlätta bytesverksamheten. De närmast berörda myndigheterna, lantbruksstyrelsen och lantmäteriet, synes här ha en viktig uppgift att lösa.

Pris- och finansieringsfrågorna

Även om sålunda enligt vår uppfattning i allmänhet relativt goda möjligheter synes kunna skapas att — i varje fall på någon sikt — ställa lämplig skogsmark till förfogande för kompletteringsändamål dels genom förmedling och aktiv inköpspolitik från lantbruksnämndernas sida och dels genom en utvidgad bytesverksamhet, är dock en avgörande förutsättning för att verksamheten skall få den ur allmän synpunkt önskvärda omfattningen, att pris- och finansieringsfrågorna kan lösas på ett tillfredsställande sätt.

Vad gäller prisfrågan kan vi till alla delar instämma i vad utredningen anfört härom. Vi finner det sålunda riktigt att det allmänna prisläge, som gäller vid

överlåtelse av skogsmark enskilda jordbrukare emellan, jämväl är normerande för lantbruksorganisationens inköps- och försäljningsverksamhet.

Den stora stötestenen vad det gäller prisfrågan synes hittills ha varit storskogsbrukets och därvid främst domänverkets prispolitik i samband med kompletteringsöverlåtelse. Om, såsom vi tidigare förutsatt, skogskompletteringen i stor utsträckning bör kunna ske genom ianspråktagande av mark, som utbjudes av enskilda, och storskogsbrukets medverkan i regel bör kunna inskränka sig till medverkan i erforderliga byten, synes man rimligen böra kunna finna en lösning på basis av den prisnivå, som gäller jordbrukarna emellan. Domänverkets möjligheter i detta avseende begränsas endast av de bestämmelser, som gäller för markfonden. Vid domänverkets och bolagens skogsköp i öppna marknaden torde det betraktas som naturligt att tillämpa den allmänna, för jordbrukarna gällande prisnivån.

Departementschefen har på denna punkt accepterat domänstyrelsens beräkning av avkastningsvärdet i normalskog efter en kapitaliseringsprocent av 4,25 procent. Jämsides därmed är det för departementschefen uppenbart, att kungl. lantbruksstyrelsen och därmed lantbruksnämnderna enligt sina erfarenheter av köp och försäljning av skog till jordbrukarna tillämpar marknadsvärden som motsvarar ett avkastningsvärde kapitaliserat efter 5,5 procent. Propositionens förslag kommer således att innebära stegrade priser vid skogsförvärfven för kompletteringsändamål. Vi anser en sådan åtgärd ytterst olämplig i en tid av tydligt ökade avsättningssvårigheter på det skogliga området.

De rigorösa villkor, som domänstyrelsen uppställer för att i skogskompletteringssyfte engagera sig i byten av skogsområden mot dylika, ägda av andra skogsägarkategorier, försvårar i högsta grad de bytestransaktioner vari domänstyrelsen med fog borde medverka.

Personalfrågor

Gentemot de förslag till förändringar och sammansättning av personal vid kungl. lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna som framföres i propositionen kan invändas, att dessa förslag, därest en samtidig översyn av den yttre rationaliseringens krav i dessa hänseenden samtidigt ägt rum, sannolikt skulle ha kommit att utformas på annat sätt. Då emellertid det nu framlagda förslaget i sig inrymmer ett tillskott av välbehövlig skoglig expertis såväl i det centrala ämbetsverket som i lantbruksnämnderna, kan vi i princip och för den nuvarande situationens behov godtaga det. Åtskilligt talar emellertid för att denna fråga snart nog måste bli föremål för förnyade ställningstaganden.

Med stöd av vad ovan anförts får vi hemställa,

att riksdagen vid behandling av propositionen nr 148 måtte

1) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att den utredning

varom framställning göres i motion nr II: 593 i anledning av propositionen nr 147 i sig må innesluta en utredning om den yttre rationaliseringen och om de samarbetsformer mellan olika centrala ämbetsverk och enskilda länsorgan som genomförandet av den yttre rationaliseringen erfordrar.

2) besluta att stödet till rationaliseringen i avvaktan på ovan nämnda utredning må utgå under enahanda betingelser som nu råder,

3) besluta att anslaget till den inre rationaliseringen för budgetåret 1959/60 måtte upptagas till 17 225 000 i enlighet med vad ovan anförts,

4) besluta med frångående av propositionens förslag

a) att skog för kompletteringsändamål måtte värderas i enlighet med de principer som härutinnan föreslås av 1951 års jordbruksrationaliseringsutredning,

b) att skog oavsett ägarkategorier skall under likartade förhållanden kunna utnyttjas i kompletteringssyfte, samt

5) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att förslag till lösning av skogskompletteringsfrågan snarast förelägges riksdagen.

Stockholm den 5 maj 1959

Gunnar Hedlund

Nils G. Hansson
i Skegrie

Lars Eliasson
i Sundborn

S. G. W. Wahlund

Axel Rubbestad

J. W. Pettersson
i Norregård

Per Svensson
i Stenkyrka

J. Onsjö

C. O. Carlsson
i Bakeröd

S. Vigelsbo

Henry Brandt